

KUR'AN'DA GEÇEN "AYETÜ'L-KÜBRÂ" İFADESİ İLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

Süleyman PAK*

Özet

Kur'an'a göre bütün varlıklar Allah'ın kudretini yansıtan birer ayettir. Ayrıca peygamberlerin mucizeleri de bu ad altında ifade edilmiştir. İnsanın kendisine verilmiş kabiliyetler çerçevesinde Allah'ın ayetlerindeki mevcut hikmetleri kavraması mümkünken, bu süreçte kendisini aşan durumların da bulunduğunu öğrenmekte ve dua ile yaratıcısına karşı aczini ve teslimiyetini izhar etmektedir. Peygamberler arasında bile bu mazhariyete nail olma hususunda farklılıklar göze çarpmaktadır. Nitekim Kur'an'da sadece iki peygamberin –ki bunlar Hz. Musa ve Hz. Muhammed'dir- müşahede ettiği harikulade ayetler içerisinde, onların en büyüğünü görmeye nail oldukları bildirilmektedir. Müfessirler "ayetül-kübra" tabirinin Hz. Peygamber ile ilgili olanına Cebrail, Refref, Ru'yetullah; Hz.Musa hakkındakine ise Yed-i Beyza ve asa gibi anlamlar vermişlerse de, ayetlerin bağlamı dikkate alınarak bu ifadenin Allah'a mülaki olma ve onunla vasıtasız mükâlemede bulunma şeklinde anlaşılmasının vakıya daha uygun olacağı düşünülmektedir. Bu makalede sözü edilen tabirin belirtilen doğrultuda nasıl değerlendirildiği hususu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ayetü'l-Kübra, Peygamber, Mucize, Miraç, İnsan.

* Yrd. Doç. Dr. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.
(suleyman.pak@gop.edu.tr).

THE APPROACHES REGARDING THE STATEMENT OF “AYAT AL-KUBRA” WHICH IS MENTIONED IN THE HOLY QUR’AN

Abstract

Qur’an declares that all the existing creatures due to the qualifications they carry are signs reflecting the power of Allah. Also, the extraordinary events which the prophets had shown as proofs of their authenticity are as well represented under this name (sign). While it is possible for a human being to comprehend the existing wisdoms with the abilities that are given to him, he learns that there are some conditions in excess of himself and displays his impotence and submission to his Creator with prayer. Even among the prophets, the differences stand out in terms of gaining this attainment. As a matter of fact, in Qur’an it is declared that only two prophets -which they are Prophet Moses (pbuh) and Prophet Muhammad (pbuh)- were able to see the biggest among the wonderful verses that they witnessed. Although the interpreters of Qur’an gave the meaning to the statement of “*Ayat al-Kubra*” that is related to the Prophet Muhammad (pbuh) as “*Gabriel*”, “*Rafraf*”, “*Ru’yat Allah*” and to the one that is related to Moses (pbuh) as “*Yad Baydha*” (white hand) and “*Staff (Asa)*”, it is thought to be more suitable for the fact if this statement can be understood as meeting Allah and having conversation with Him without any medium when the context of verses are considered. In this article, how this aforementioned statement in the direction that is indicated can be dealt is examined.

Key Words: Big Sign (Ayat al-Kubra), Prophet, Miracle, Ascension of The Prophet (Mirac), Human Being.

Giriş

Kâinata yaratılan her şey Allah’ın varlığına ve kudretine işaret etmesi yönüyle ayet olarak ifade edilmektedir. Bunların bir kısmı gündelik yaşamda insanın gözlemlediği veya hayatını kolaylaştıran bir vasıta olarak kullandığı cisim iken, bir kısmı da doğa olaylarının genel akışı dışına çıkmış, nübüvvetin ispatı aracı haline gelmiş mucizelerdir. İlk guruptakileri her insan kapasitesi oranında tahlil ve tetkik etme ve üzerinde yorum yapma imkânına sahipken, ikincileri sadece seçilmiş insanlar yani peygamberler tam anlamıyla değerlendirebilmektedir. Bu da gösteriyor ki, her birey eşyanın hakikatine

vâkıf olmada aynı yeterliliğe sahip olamadığı gibi, karşılaştığı olaylar karşısında metanetini korumada da benzer direnci sergileyememektedir. Nitekim peygamberler arasında dahi bu tür farklılıkların bulunması bize, insana sunulan imkânların farklılığı, onun Allah katındaki konumunun ve sorumluluğunun nasıl değişkenlik arz ettiğini de göstermektedir. Hz. peygamberin miracı ve esnasında yaşadığı harikulade olaylar her elçi için söz konusu olamamıştır. Kur'an şahit oldukları karşısında onun bulunduğu makama uygun bir olgunlukta davrandığını, yani kulluk çizgisini aşmayan bir tavır sergilediğini vurgular. Her insanın bu durum karşısında aynı soğukkanlılığı ve edebi gösterebileceği tasavvur edilemez. Buradan hareketle şu söylenebilir: Allah'ın ayetlerini müşahade bağlamında da bir yeterlilik aranmakta, her ayeti gözlem ve idrak her insan için söz konusu olamamaktadır. Bazı seçkin kullarına özel alanlar açılmakta ve bununla ilgili sırlı olaylar gösterilmektedir. Dini kaynakların verdiği bilgilerden yola çıkarak denebilir ki insanın sadece inceleme ve araştırma yoluyla elde edemeyeceği Allah'ın kudretini gösteren nice ayetler vardır. Ahiret âlemi gibi. Bunların bir kısmı zamanı gelince beyan olunabilecekken, bir kısmı da belki hiç bir insan tarafından müşahade edilemeyecektir. Meleklerin şahit oldukları olaylar bunlardan bazılarıdır.

Kur'an'da ayet kavramı sadece iki yerde "kübrâ" kelimesiyle kayıtlı geçmektedir.¹ Bu ifadenin geçtiği bağlama bakıldığında, birincisinin Hz. Musa (as), ikincisinin de Hz. Muhammed (sav) ile ilgili olduğu görülmektedir. İki peygamberin şahit olduğu bildirilen ayetlerin mahiyeti ile ilgili neler söylenebileceği hususu bu çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır.

1. Ayet Kavramı ile İlgili Genel Bilgiler

"Ayet" sözlükte alamet, işaret, delil, ibret² anlamına gelmektedir. Terim olarak ise, Allah'ın varlık ve birliğine işaret eden ve bunu soyut ve somut delillerle ispat eden kanıtların her birine ayet denmektedir.³ Kur'an'da yerin ve göğün yaratılması⁴, suyun semadan indirilmesi⁵, yeryüzündeki varlıkların insanın hizmetine verilmesi⁶, gemilerin denizde yüzdürülmesi⁷ vb.

¹ Taha 20/23; Necm 53/18.

² İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, neşru edbi'l-havze, Kum, 1405/1363, XIV, 62-63; Ebu Kasım Hüseyin b. Muhamed Rağıb el- İsfahani, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, Mektebetü Mustafa el-Babi el-Halebi, Mısır, 1961, s.33.

³ Toshihiko İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan* (çev. Süleyman Ateş) Yeni Ufuklar neşr., İstanbul, s.6.

⁴ Bakara 2/164; Rum 30/22; Yunus 10/5; Enbiya 21/32; Ahkaf 46/3; Ra'd 13/2-4..

⁵ En'am 6/99; Casiye 45/5.

⁶ Yasin 36/71-73; İbrahim 14/32,33; Nahl 16/12,14; Hac 22/65,36; Lokman 31/20; Casiye 45/12.

⁷ Yasin 36/41; Bakara 2/164; İbrahim 14/32; Casiye 45/12..

gibi olayların her birinin Allah'ın varlığına işaret eden somut deliller (ayet) olduğu vurgulanmaktadır.

Kur'an'ın surelerini oluşturan kısa ya da uzun ifadelerin her birine ayet denmektedir⁸ Nitekim benzerini meydana getirmeye yaratılmış varlıkların aciz kalmasıyla yüce yaratıcının kelam sıfatının bir tezahürü ve peygamberlerin kendilerinden uydurdukları iddialarına karşılık, risalet görevinin hakikat olduğunu ispatının birer delili olması bakımından da Kur'an cümlelerine ayet adı verilmiştir.

Izutsu'ya göre ayetler sözlü ve sözsüz olmak üzere iki kısımda mütalaa edilir: Sözlü ayetler, Allah'ın, Peygamberlerine indirip, insanlara ulaştırmakla sorumlu tuttuğu ilahi sözlerdir. Sözsüz ayetler ise, akıl sahibi olan herkesin gözlemleyeceği ve hakkında az-çok bilgi sahibi olabileceği tabiata dair meydana gelen olaylardır.⁹ Bunlar, insanı kendilerine değil, ardında mevcut olan hikmete yönlendirmekte, bu açıdan da basit bir olay olmaktan çıkıp, Allah'ın kudretine işaret eden birer işaret fişeği haline gelmiş olmaktadır."İlmî",kevnî" veya "tekvinî" ayetler¹⁰ olarak da adlandırılan bu tür ayet gruplarının insanların idrak seviyesine hitap eden özellikte oldukları belirtilmiş, tabiat varlıklarının üzerinde meydana gelen işleyiş sistemi ile ilgili olayların bir kısmı herkesin anlayabileceği ölçekte ve sadelikte iken, bir bölümünün de sadece âlimler tarafından kavranabilme durumunda bulunduğu vurgulanmıştır. Bu açıdan sözsüz ayetlerle sözlü ayetler arasında bir fark bulunmamaktadır. Buna dayalı olarak Kur'an her ikisine aynı kavramı kullanmıştır.

Kur'an, Allah'ın kudretini göstermesi yanında peygamberlerin risalet görevinin gerçekliğini ispat ve muhataplarını ikna sadedinde olağan dışı olaylar olarak kabul edilen mucizeleri de ayet olarak nitelemekte¹¹, insanların benzerini meydana getirmeye aciz kalacağı, hatta günübürlük müşahade imkânı dahi bulamayacağı sıra dışı vakıalar olması bakımından üzerlerinde düşünmeye ve ibret almaya davet etmektedir.

Ayet kavramı hadislerde, Kur'an'da kullanıldığı şekliyle sözsüz ayet olarak nitelendirilen Allah'ın güç ve kudretine işaret eden delil, mucize, kıyamet öncesi vuku bulacak olağan dışı olaylar ile sözlü ayetler şeklinde ifade edilen kutsal kitaplarda yer alan ilahi kelama ait söz ve söz grupları için kullanılmıştır.¹²

⁸ Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri sözlüğü*, İFAV yay. İstanbul, 2011, s.25.

⁹ Toshihiko İzutsu, *age*, s.155 vd.

¹⁰ Yusuf Şevki Yavuz, Abdurrahman Çetin, "Ayet" *DİA*, İstanbul, 1997, IV, 242.

¹¹ Yusuf Şevki Yavuz, Abdurrahman Çetin, "Ayet" *DİA*, , IV, 243; Demirci, *age*, s. 25.

¹² Buhari, "Bed'ü'l-Halk", 88; Müslim, "Fiten", 39-41; Yusuf Şevki Yavuz, Abdurrahman Çetin, "Ayet" *DİA*, IV, 243.

2. "Ayetü'l-Kübrâ" Terkibinin Geçtiği Cümledeki Durumu

Bu tamlamada "acaiplikler" anlamındaki¹³ ayet kavramıyla birlikte kullanılan "Kübrâ" kelimesinin aidiyeti ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüş, bağlandığı yere göre ayete¹⁴ anlam verilmiştir. Buna göre;

a- İçinde geçtiği cümlelerin mefulüdür.¹⁵ Bu durumda anlamı "Rabbinin ayetleri içerisinde en büyüklerini gördü" olur.

b- "min ayati rabbihî", "rea" filinin mef'ulü, "kübrâ" ise "âyât"ın sıfatıdır.¹⁶ Bu yaklaşıma göre " rabbinin en büyük ayetlerinden gördü" anlamı taşır. Razi ise, iki ihtimalden biri olarak gördüğü yaklaşıma göre, fiilin mef'ulü hafzedilmiş olup, "Kübra" yine "âyâtü rabbihî" tamlamasının sıfatıdır. Ayet "Rabbinin en büyük ayetlerinden birini veya birkaçını gördü" anlamına gelmektedir. Diğer bir ihtimal ise, "kübrâ"nın hafzedilmiş bir kelimeye sıfat olmasıdır. Ayet "rabbinin en büyük ayetlerinden bir kısmını gördü" anlamındadır.¹⁷

c- Cümlede geçen "min" zaittir.¹⁸ Ayet "rabbinin en büyük ayetlerini gördü" manasındadır.¹⁹

d- "min" teb'iz ifade eder.²⁰ Bu durumda ayet "rabbinin büyük ayetlerinden bazısını gördü" anlamını taşır.²¹

¹³ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, Eser Neşr., İstanbul, VII, 4585.

¹⁴ لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى "Andolsun ki, Rabbinin ayetlerinden en büyüğünü gördü." Necm 53/18; Taha suresi 23. ayette Hz. Musa ile ilgili olarak şu şekilde geçmektedir: لَذَرَيْكَ مِنَ آيَاتِنَا الْكُبْرَى "Sana en büyük ayetlerimizden (birini daha) gösterelim diye."

¹⁵ Savi, *Haşiyetü Savi*, Darul fikr, 1988, VI, 20; Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, Darul marife, Beyrut 2007, s.1418; İsmâ'üddin İsmail b. Muhammed el-Hanefi, *Haşiyetü Konevi ala Tefsiri İmam Beyzavi*, Darul Kütübü'l- İlmiyye, Beyrut, 2001, XVIII, 281, XII, 334; Alusi, *Ruhul-Meani*, IX, 264; Muhyiddin Derviş, *İrabu'l- Kur'anı Kerim ve Beyanuhu*, Daru İbn Kesir, Beyrut, 2009, VII, 326; Ebu Muhammed Abdülhak b. Atiyye el Endülüsî, *el- Muharraru'l- Veciz fi Kitabi'l- Aziz*, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2002, s.1780.

¹⁶ El-Hanefi, *age*, XII, 334; Mahmut Hasan en-Neysaburi, *İcazu'l- Beyan an Meani'l- Kur'an*, Darul Garbi'l-İslami, 1995, II, 547; İbn Atiyye, *age*, s.1780; Ebussuud, *İrşadu Aklî's-Selim*, Daru İhyai Turasi'l- Arabi, Beyrut, 1990, VIII, 157; Tabatabai, *el- Mizan fi Tefsiri'l- Kur'an*, Daru İhyai Turasi'l Arabi, Beyrut, 2006, c. XVI, 112; Nasıruddin Ebu Said Abdullah Beydavi, *Envarut-tenzil ve esaru't-te'vil*, Daru sader, Beyrut 2001, II, 1022.

¹⁷ Fahreddin Razi, *Mefatihul-Gayb*, (Tefsirul kebir), Daru'l- Fikr, Beyrut, 2005, X, 278.

¹⁸ Ebussuud, *age*, VIII, 157; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkani, *age*, s.1418, Beydavi, *age*, II, 1023.

¹⁹ Celal Yıldırım, ayetlere bu şekilde meal vermiştir.

²⁰ Alaaddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadi Hazin, *Lübabü't-Te'vil fi Meani't-Tenzil*, Mektebetü'l- İslamiyye, 1948, III, 145; Muhammed b. Ahmed, el Hatib eş-Şibrini, *Siracü'l-Mümin*, Daru'l -Kütübü'l -İlmiyye, Beyrut 2004, IV, 123; Tabatabai, *age*, XIV, 118, XIX, 29; Ahmed Mustafa el Meraği, *Tefsiru'l- Meraği*, Tefsiru'l- Meraği, Daru İhyai Turasi'l- Arabi, Beyrut, XXVII, 106; Savi, *age*, VI, 20.

²¹ Bazı müfessirler burada çoğul olarak geçen "ayat" kelimesini tekil takdiriyle "ayetlerinden bir ayet" anlamında kullanıldığını ifade ederek terkibe bu şekilde anlam vermişlerdir. Ebu İshak

3. “Ayetü’l-Kübrâ”nın İşaret Ettiği Anlamlar

Kur’anda özel durumlar için kullanıldığı müşahede edilen bu ifadenin “görme” fiili ile yakın ilişkisi bulunduğu fark edilmektedir. Hz. Peygamberin miraç olayının anlatıldığı Necm suresinde, özellikle “konuşma” ile ilgili pasajın ardından dört yerde “rea” fiili kullanılmışken bir yerde de “göz” kelimesi geçmektedir²². Yine İsrâ suresinde aynı konunun işlendiği ayetlerde “gösterme” fiili geçmektedir²³.

Hz. Musa ile ilgili olarak kullanılan bu tabir, “gösterme” fiili ile²⁴ birlikte geçmekte olup, Allah ile doğrudan konuşma ortamında kullanıldığı görülmektedir. Bu da söz konusu terkinin olağan dışı ve özel bir durumu işaret ettiği sonucuna götürmektedir. Bu açıklamadan sonra bahsi geçen terkinin ilgili ileri sürülen görüşleri inceleyelim:

Hz. Peygamberin gördüğü “Ayetü’l- Kübrâ”ya verilen anlamlar:

a- Cebrail²⁵: En büyük ayetten maksat, Cebrail’dir. Hz. Peygamber onu asli şekliyle görmüştür.²⁶ Her ne kadar, onu asli şekliyle Hz. Muhammed’in dışında hiçbir peygamberin görmediği söylene de²⁷ bu konuda kesin bir bilgi mevcut değildir. Ayetin yorumunu yukarıdaki şekliyle benimseyen âlimlerin, bu ifadenin geçtiği yerin hemen üst tarafında Cebrail ile Hz. Peygamber arasında geçen yakınlığın detaylı olarak anlatılmasından hareketle böyle bir sonuca vardıkları düşünülmektedir. Ancak, söz konusu ifadede Cebrail’in kastedilmiş olması mümkün görülmemektedir. Çünkü Cebrail’den cüsse bakımından daha büyük melekler bulunmaktadır.²⁸ Kaldı ki Hz. peygamber Cebrail’i ilk defa görmemişti. Daha önce gördüğü bir melek ile tekrar karşılaşması esnasında meydana gelen etki elbette ilkindeki kadar heyecan verici olmayacaktır. İnsan tabiatı daha önce gördüğü bir varlığa karşı aşinalık

Ahmed b.Muhammed b. İbrahim es- Salebi,*El- Keşf ve’l- Beyan fi Tefsiri’l- Kur’an*,Daru’l- Kütübi’l- İlmiyye,Beyrut 2004,VI,15; Hazin,*age.*, IV,193;Şevkani,*age.*,s.906;Mahmud b. Ebu Hasan en-Neyسابuri,*İ’cazü’l- Beyan an Meani’l- Kur’an*,Daru’l- Garbi’l- İslami,1995,II,547;İbn Atiyye,*age.*,s.1249 ,1780,Ebu ali Fadl b. Hasan et- Tabersi, *Mecmeu’l- Beyan fi Tefsiri’l- Kur’an*,Daru’l- Kütübi’l- İlmiyye, Beyrut, 1997, VII,13; Ebu Abdullah el-Kurtubi,Camiu li Ahkami’l-Kur’an,Darul-Fikr,XI, 191, XVII, 99.

²² Necm 53/11-18.

²³ İsrâ 17/1.

²⁴ Taha 20/23.

²⁵ Sa’lebi,*age.*,VI,15;Tabersi, *age.*,IX,225;Şirbini,*age.*,IV,123; Beğavi,*age.*,IV ,249; Ebu Muzaffer Mansur b. Muhammed es-Semani,*Tefsiru Semani*,Daru’l- Kütübi’l- İlmiyye, Beyrut, 2010, II ,467; İbn Atiyye,*age.*, s.1781; Hazin,*age.* IV,193-194; Meraği,*age.*,XXVII, 50; Şevkani,*age.*,s.1418.

²⁶ Savi,*age.*,VI,20;Tabressi,*age.*,IX,225;Hazin,*age.*,IV,193Sem’ani,*age.*,IV,174Şevkani,*age.*,1418;Müslim,“İ man”,287;Vehbe Zuhayli,*Tefsiru’l-Vasit*,Daru’l-Fikr,Dımeşk,2000,III,2556; İbn Atiyye, *age.*, s.1780.

²⁷ Hazin,*age.*,IV,213;Ali Küçükler,*Kur’anukerim’in İzahlı Meali*,Anıl Matbaacılık, Ankara, 2012, II, 653.

²⁸ Razi,*age.*, X, s.278.

gösterir. Yine Hz. Peygamberin miraç tecrübesini yaşadığı süreçte şahit olduğu o kadar ilginç durum mevcuttu ki, daha önce görmüş olduğu Cebrail'in bu atmosferde "en büyük ayet" olarak açıklanması vakıaya uygun düşmeyeceği düşünülmektedir.²⁹

b- Refref³⁰: Önceleri İnce ve zarif ipek anlamı taşıyan bu kelime daha sonra sadece örtü manasında kullanılır olmuştur³¹. Nitekim Kurtubi, Hz. Peygamberin Miraç sırasında Cebrail'i üzerinde yeşil refrefden bir elbise içinde olduğu halde gördüğünü nakletmektedir.³² Bir başka anlamı da, bir şeyin artıp sarkan ve bükülüp katlanan kısmıdır³³. Müfessirler bunu ufku kaplayan yeşil bir yaygı olarak açıklamakta, yine müfessirlerce Hz. Peygamberin sidretü'l-müntehâ'dan arşa yükselirken bindiği bir vasıta olduğu bildirilmektedir³⁴. Bir nevi uçan halı mahiyetinde olduğu söylenebilir.

Refref kavramı, miraçla ilişkili olarak kullanıldığında, Hz. Peygamberin miraçta gördüğü her şeye verilen genel bir isim olmuştur³⁵.

c- Ayette geçen "Ayetü'l-Kübrâ" dan maksat Hz. Peygamberin miraçta Allah'ı görmesidir³⁶: Bu yorum yoğun tartışmaların odağı olmuştur. Bir kısım âlim, Hz. Peygamberin Allah'ı gördüğünü söylerken, içlerinden bir kısmı baş gözüyle mi yoksa kalben mi gördüğü konusunda meseleye iki farklı yaklaşım içerisinde olmuşlardır. Bir kısmı da Allah'ı görme diye bir durumun olmadığını savunmaktadır. Bu konuda görüş ayrılığına düşülmesinin ana nedenlerinden biri Necm suresinin baş tarafındaki ayetlerin tefsiri yapılırken Hz. Peygamber'in mülaki olduğu varlığın Cebrail ya da Allah olarak kabul edilmesidir³⁷. Ru'yetullah meselesinde ortaya atılan yaklaşımlar çoğunlukla buna göre şekillenmiştir. Çalışmamızın ana eksenini Allah'ın görülmesi (ru'yetullah) konusu teşkil etmediği için biz derin kelami tartışmalara

²⁹ Razi, a.y.

³⁰ Begavi, *age*, IV,249;Şirbini, *age*, IV,123;Tabersi, *age*, IX, 173; Sa'lebi, *age*, VI, 50;Meraği, *age*, XXVII, 50;Şevkani, *age*, s.1418;Semani, *age*, IV,174.

³¹ Refref kelimesinin anlamları için bkz.İbn Manzur, *Lisan*, IX,126; Muhammed b.Salih ed-Dimeşki, *Peygamber Külliyyatı* (çev.Ebubekir Sifil), Ocak yay., III,104.

³² Kurtubi, *age*, XVII,98.

³³ Dimeşki, a.y.

³⁴ Semani, *age*, IV,174;Meraği, *age*, XXVII,50;Şevkani, *age*, s.1418;Hazin, *age*, IV, 193;Tabersi, *age*, IX, 225; Şirbini, *age*, IV,123;Begavi, *age*, IV,249; Sa'lebi, *age*, VI, 50;Savi, *age*, VI,20.Refref hakkında yeterli bilgi bulunmayan bir ulaşım vasıtası olup, Burak gibi Miraç gecesinde Hz. Peygamber'i taşımıştır. Bu kavram Kur'anda "yastık" (Rahman 55/76) anlamında geçmekte ve "üzerine bineni rahat bir şekilde seyahat ettiren yastıklı bir yaygı olduğu anlaşılmaktadır." M.Yaşar Kandemir, *Şifa-i Şerif Şerhi*, Tahlil yay., İstanbul, 2012, I, 427.

³⁵ Kurtubi, *age*, XVII,98; Dimeşki, III,104.

³⁶ Razi, *age*, X,278;İbn Atiyye, *age*, s.1780;Hazin, *age*, IV,193.

³⁷ Necm 53/ 1-18.

girmeden³⁸ sadece temel görüşleri ele alacak ve miraç özelinde “en büyük ayet” olarak ifade edilmiş bulunan, Hz. Peygamberin karşılaştığı tabloyu resmetmeye gayret edeceğiz. Konumuz olan ayette Allah’ın görülmesinden değil, onun ayetlerinin büyüklerinden birinin görülmesinden bahsedilmekte,³⁹ bu da Allah’ı görme şeklinde yorumlanmasının, söz konusu ayetin zahirine uygun düşmemektedir.⁴⁰

Şimdi yukarıda zikrettiğimiz görüşleri ve bunlara yönelik değerlendirmeleri inceleyelim:

1-Hz. Peygamberin miraçta Allah’ı gördüğü görüşünü savunanlar: Bu görüşü kabul edenlerin başında Abdullah ibn Abbas ve Hasan Basri gelmektedir. Ayrıca Urve b. Zübeyr, Ka’b el-Ahbar, İbn Şihab ez-Zühri, Ma’mer ve Ebu Hasen el-Eş’ari de aynı görüştedir⁴¹. Bu âlimlerin Allah’ın görülmesi hususunda mahiyet bakımından iki yaklaşıma sahip oldukları görülür:

a-Peygamberimizin Rabbini baş gözüyle gördüğünü kabul edenler: İbn Abbas, Enes, Hasan ve İkrime’nin bu görüşte olduğu bildirilmiştir⁴². Nevevi, âlimlerin çoğunluğunun bu yaklaşımı benimsediğini söylemekte ve kendisinin de aynı yorumu paylaştığını beyan etmektedir.⁴³

³⁸ Ru’yetullah konusunda ileri sürülen görüşler ve dayanakları için bkz.Hazin, *age*, IV, 193-194; Abdurrahman Celalettin es-Suyuti, *Dürrü'l-Mensur fi Tefsiri'l-Me'sur*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1993, VII, 646-647; Razi, *age*, X, 273 vd.; Kadı İyaz, *eş-Şifa*, Şirketü Dari Erkam b.Erkam, Beyrut, I, 170-174; Dimeşki, *age*, III, 105-133; İbn Teymiyye, Ru’yetullah (çev. Heyet), Tevhid yay., İstanbul; Ebul-Fadl Şihabuddin Seyyid Mahmud Alusi, *Ruhu'l-Meani*, Darul-Fikr, Beyrut, 1997, XV, 80-84; İsrail Balcı, “Hz. Peygamber’in Cebrail’i Görmesinin Allah’ı Gördüğü İddialarına Dönüştürülmesi” *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011, sayı: 31, 61-93; Mehmet Azimli, “İsra ve Miraç Olayları üzerine Bazı Mülahazalar” *Bilimname XVI*, 2009/1, 43-58; Burhan Baltacı, “Yunus 10/26. Ayette Yer Alan “Ziyade” Kelimesinin “Ruyetullah” Olarak Anlaşılmasında Ehl-i Sünnet İnançının Etkisi” *Dini Araştırmalar*, Cilt: 8, s. 24, 293-304; Hikmet Akdemir, “Taberi’ye Göre Ru’yetullah Meselesi” *Harran üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, s. III, 7-26 ,Georges Vajda, “Allah’ın Görülmesi (Ru’yetullah) Meselesi” (Çev. Sabri Hizmetli) *Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XXV, 369-393.

³⁹ Razi *age*, X, 278; İbn Atiyye, Necm 18. ayetin Allahın görülmesine bir delil olamayacağını bildirmektedir. Alusi, *age*, IX, 19.

⁴⁰ Necm 53/18. “Andolsun ki Rabbinin ayetlerinden en büyüğünü gördü.” Ayette Allah’ı değil, ayetlerinden en büyüğünü gördüğü belirtilmiştir. Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur’an* (çev. Muhammed Han Kayani vd.), İnsan yay., İstanbul, 1991, VI, 20.

⁴¹ Suyuti, *age*, VII, 647; Kadı İyaz, *age*, I, 170-174; Nevevi, *age*, III, 4-15; Hasan Basri Çantay, *Kur’anı Hakim ve Meali Kerim*, İstanbul, 1984, III, 973; Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Sönmez neşr., İstanbul, II, 138-139; Mehmet Sofuoğlu, *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*, Ötügen yay., İstanbul, 1988, X, 4804.

⁴² Suyuti, *age*, VII, 647; Kadı İyaz, *age*, I, 170-174; Yahya İbn Şeref Nevevi, *Sahihu Müslim bi-Şerhi'n-Nevevi*, Daru'l-Fikr, III, 4-15; Hasan Basri Çantay, *age*, III, 973; Ahmed Davudoğlu, *age*, II, 138-139; Mehmet Sofuoğlu, *age*, X, 4804.

⁴³ Nevevi, *age*, III, 4-15.

b- Hz. Peygamberin gönül gözü ile Allah'ı gördüğünü söyleyenler: İbn Abbas ve Ebu Zer bu görüşün öncülerindedir⁴⁴.

Yukarıda ifade edilen görüşlere göre Allah'ın görülmesinin mümkün olduğu kanaatinin dayanaklarını bu olay ile ilgili rivayetler oluşturmaktadır. Ancak konu ile ilgili İbn Abbas'tan rivayet edilen iki farklı yaklaşımın bulunması, bazı âlimleri delillerin kesinliği hakkında ihtiyatlı bir tavır içerisine girmeye sevk etmiş, bazıları da bu konuda susmayı tercih etmişlerdir⁴⁵. Konu ile ilgili bir sonuca ulaşmak için İbn Abbas'tan gelen rivayetlerin değerlendirilmesi kaçınılmaz bir zaruret olmuştur.

Abdullah ibn Abbas'tan Ayetü'l-Kübrâ bağlamında miraçta Resulullah'ın baş veya kalp gözüyle Rabbini gördüğü ile ilgili farklı iki yaklaşımın dayanağını oluşturan rivayetler mevcuttur⁴⁶. Bu durumun nasıl telif edileceği hususunda şöyle bir yöntem izlemek mümkündür: Peygamberimizin rabbini gördüğü hususunu beyan eden rivayetlerin umum ifade ettiği, gönül gözü ile gördüğünü bildirenlerin ise, yukarıdaki rivayeti tahsis ettiği söylenebilir.⁴⁷ Bu durumda baş gözü ile görme durumu vuku bulmadığı sonucuna varılır. İleride beyan edileceği üzere, Hz. Aişe'den gelen rivayetlerle en azından aralarında bir uzlaşma sağlanabilmesinin imkânı doğmuş olmaktadır. Şöyle ki, "görme" fiili bizim anladığımız manada dünya gözü ile gerçekleşmiş olmadığına göre, "kalp gözü " ifadesi özel bir durumu ifade etmiş olmakta, "görme" veya "görmeme" ile ilgili bir ihtilaf mevzuu, mahiyet alanına kaymış bulunmaktadır.

2- Hz. Peygamberimizin rabbini görmediği sonucuna varanlar: Bu kanaati benimseyenlerin başında Hz. Aişe gelmektedir⁴⁸. Hadisçiler ve

⁴⁴ Müslim, "İman" 284-285; Kadı İyaz, age., I,170; Suyuti,age.,VII,647; Hasan Basri Çantay, age., III,973.

⁴⁵ Dimeşki,age,III,111.

⁴⁶ Müslim, "İman" 284-285; Kadı İyaz, I, 170; Suyuti,age.,VII,646-647; Davudoğlu, II,139.

⁴⁷ İbn Teymiyye, age, 138. Aliyyül-Kari, bu müşkül meselede delillerin arasını cemetmenin mümkün olduğunu söyler. Ona göre, ru'yeti ispata yönelik olanlar ancak sıfatın tecellisi itibariyledir. Nefye işaret edenler tecelliyi zata hamledilmiştir... (Yazır, age.VII,4588).

⁴⁸ Hazin, age.,IV, 193; Buhari, "Kitabu't-Tefsir" 376; Müslim, "İman" 287. Mevdudi, delillerin değerlendirilmesi bağlamında tercihini Hz. Aişe ve İbn Mesud'dan yana yapmakta ve onları karşıt delillere göre daha sıhhatli bulmaktadır. Her ikisi Hz. Peygamberin Allah'ı değil, Cebrail'i gördüğünü söylemektedir. Bu yaklaşım Kur'an ifadelerine daha uygun düşmekte ve Ebu Zer ile Ebu Musa el-Eş'ari'den gelen rivayetler onları desteklemektedir. İbn Abbas'tan gelen rivayetler ise karmakarışık olup, hiç birisi Hz. Peygambere kadar ulaşamamaktadır. Hatta bu rivayetlerin İbn Abbasa ait olduğu iddiaları da güven verici değildir. (Mevdudi, VI,23). Cumhura göre de Hz. Aişe hadisi lafızdaki her türlü tevili ortadan kaldırmaktadır ve bunun dışındakilerin görüşü Kur'an lafızıyla çelişir. (İbn Atiyye, age., s.1779).

kalamcılarının çoğunluğu bu görüşü paylaşmaktadır.⁴⁹ Buna dayanak teşkil eden deliller şu rivayetlerdir:

a- Müslim'in Mesruk'tan aktardığı rivayete göre, "Ben Aişe'nin yanında yaslanmış bir vaziyette otururken şöyle dedi: Ey Ebu Aişe, her kim şu üç husustan birini dillendirirse, Allah'a karşı büyük bir iftira atmış olur: Onlar nedir? diye sordum. O da bunları şöyle sıraladı: Bir kimse "Muhammed Rabbini görmüştür" derse Allah'a en büyük iftirayı atmış olur. Bu sözü üzerine ben yaslandığım yerden doğruldum ve "ey müminlerin annesi yavaş ol acele etme hele! Allah ü Teâlâ şöyle buyurmadı mı: " Andolsun ki O, Onu apaçık ufukta gördü" ve " Andolsun ki, O Onu bir kez daha inişinde gördü". Bunun üzerine o da şöyle dedi: Bu ümmet içerisinde bu konuda Resulullah'a ilk soru soran kişi benim. Resulullah buyurdu ki: Hayır, O sözü edilen Cebrail'dir. Onu asli şekliyle ancak iki defa gördüm. Gökyüzünden inerken devasa cüssesiyle onun yer ile gök arasını kapladığını gördüm...⁵⁰

b- Müslim'in Ebu Zer'den rivayetine göre, o peygamberimize: Rabbini gördün mü? diye sordum. Peygamber: "O bir nurdur, Onu nasıl görebilirim ki!" buyurdu.⁵¹

Farklı şekillerde rivayetler bulunsa da ana görüş olarak yukarıda zikredilen iki hadise göre miraçta ru'yet gerçekleşmemiş olup, bahse konu olan ayetteki "en büyük ayet"ten maksadın Allah'ın görülmesi olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü eğer ayette geçen "Ayetü'l- Kübra" ile kastedilen ru'yetullah olsaydı, bu müphem olarak değil açıkça zikredilirdi.⁵² Ayrıca, Hz. Peygamber, Hz. Musa'ya verilmeyen bir şerefe eğer kendisi ulaşsaydı bunu gizlemez, mutlaka açıkça söylerdi.⁵³

d- "Ayetü'l-Kübra"dan maksat, Hz. Peygamberin miraç yolculuğu sırasında göklere yükselirken ve yeryüzüne inerken gördükleri harikulade olaylar.⁵⁴

e- Allah'ın vahdaniyetine ve Resulullah'ın doğruluğuna delalet eden ayetler.⁵⁵

⁴⁹ Yazır, *age.*, VII, 4585.

⁵⁰ Müslim, " iman", 287.

⁵¹ Müslim, İman 291. Ebu Zerden gelen farklı rivayetler için bkz. Müslim, iman 292, İbn Huzeyme, et -Tevhid, Riyad, 1994, I, 308.

⁵² Razi, *age.*, X, 278. İbn Kesir, Ru'yetin miraç gecesinde gerçekleşmediğini ileri süren ehl-i sünnet alimlerinin Necm 18 ile Taha 23. ayetleri delil olarak ileri sürdüklerini söyleyerek, aksi olsaydı Hz. Peygamber bunu haber verir ve insanlara anlatırdı, demektedir. Ebu'l-Fida İsmail b. Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Daru Yusuf, Beyrut, 1983, IV, 227.

⁵³ Mevdudi, *age.*, VI, 20

⁵⁴ Bu acaiplikler, melekler, cennet, sidret-ül munteha, Cebrail, Refref vb. gibi İsra gecesinde gördükleridir. İbn Atiyye, *age.*, s. 1127; Savi, *age.*, VI, 20; İsra yürüyüşü, Peygamberleri görmesi, semaya yükselişi, Tabersi, *age.*, VI, 173, IX, 225; Şevkani, *age.*, s. 1418.

f- Allah'ın ayetlerinden bazısı, göklerin ve yerin gayb alemine ait varlık ve olaylar.⁵⁶

g- Sidretü'l- müntehâda gördüğü şeyler.⁵⁷

ı- Melek ve melekuti alemin acayıplıkları.⁵⁸

i-Hz. Peygambere verilen hakikatler (Hakikat-ı Muhammedi).⁵⁹

Ayette geçen "en büyük ayet" in Hz. Peygamberin bizzat kendisi olduğu görüşünde olanlar onun bizzat kâinata gösterilmek üzere gönderilmiş bir ayet olduğu fikrini ileri sürmüşlerdir. O, Allah'ın ayetlerinden en büyük ayettir, miraçta kendisine verilen bu hakikatlere muttali olmuştur. Necm suresinden daha sonra nazil olan İsrâ suresinde sözü edilen "İsrâ"nın hikmeti de, ona bir ayet göstermekten çok onun insanlara gösterilmek üzere gönderilmiş bir ayet olduğunu ifade etmektir.⁶⁰ Ayrıca, yer halkı Hz. Peygamberi görerek onunla şereflendiği gibi, gök halkı da miraç yoluyla bu güzelliğe nail olmuştur.⁶¹ Böylece yer ve gök ehli yanında Hz. Peygamberin varlığı bir ayet vasfıyla müşahede edilir olmuştur.

Ayette geçen "en büyük olma" özelliği, her ne kadar rivayetlerde Cebrail veya Refref vb. olarak açıklansa da, başka yaklaşımlar da dikkate alınarak, onun sadece zikri geçenlerle sınırlandırılması sağlıklı olmayacaktır. Çünkü Hz. Peygamber Mescid-i Aksa'ya oradan da semâya yolculuğunda pek çok olağandışı olayla karşılaşmış, bunların kişisel tecrübe ile elde edilmesi mümkün olmadığından, her birinin dinleyende hayranlık bırakacak ölçüde bir vasfı bulunması hasebiyle de sözü edilen ayetin kapsamında değerlendirilebilecektir. Ancak, yine de en büyük olma kaydının çağrıştırdığı anlamlar açısından meseleye yaklaşıldığında bunun, görüntünün ötesinde

⁵⁵ Şirbini, *age.*, IV,123; Muhammed Tahir İbn Aşur, Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir, Müessesetü Tarih, Beyrut, XXVII,107; Meraği, *age.*, XV,5; Hazin, *age.*, III,145; Neseфи, Tefsiru'n- Neseфи, Pamuk yay., İstanbul, II,306.

⁵⁶ Alusi, *age.*, IX,17, XV,81; İbn Kesir, *age.*, IV, 227; Neysaburi, *age.*, II,547; İbn Atiyye, *age.*, 1127; Şevkani, *age.*, 810,1418; Meraği, *age.*, XXVII,50.

⁵⁷ Şevkani, *age.*, s.1418; Sa'lebi, *age.*, VI,15; Tabersi, *age.*, IX,225.

⁵⁸ Ebussuud, *age.*, VIII,157; Meraği, *age.*, XXVII,43; Zuhayli, *age.*, III,25-26.

⁵⁹ Yazır, *age.*, VII,4588-4589. Hakikat-ı Muhammediye: Hz. Peygamberin manevi şahsiyetini ifade etmek için kullanılan bu terim, Allahın ilk defa Hz. Peygamberi kendi nurundan yarattığı düşüncesine dayanır. Hz. Peygamberin bu dünyada geçirdiği 63 yıllık zaman ve mekânla sınırlı cismani ömründen ayrı ve farklı olarak bir varlığı daha bulunduğu, Allah'tan başka hiçbir şey mevcut değilken ilk önce Hakikat-i Muhammediye yaratılmış, daha sonra onun dışındaki diğer varlıklar ondan var edilmiş olduğu bildirilmiştir. Buna göre âlemin varlık sebebi, madde ve gayesi bu hakikate dayanır. Nur-u Muhammedi'nin ortaya çıkışıyla her şey ondan ve onun için yaratılmıştır. Bu sebeple Hz. Âdem insanlığın maddi babası iken, o da manevi babası olmuştur. (Mehmet Demirci, "Hakikat-i Muhammediye" , *DİA*, İstanbul, 1997, XV, 179-180.)

⁶⁰ İbn Atiyye, *age.*, s.1127; Alusi, *age.*, IX, 18.

⁶¹ Ali Küçükler, *age.*, I, 1014.

vasıf yönüyle de dikkat çekici özellikte olması gerekir. Bu yüzden bazı âlimler, ayette işaret edilen olgunun, Hz. Peygambere verilen hakikatler olduğu yönünde tefsir yapmışlardır. Bu görüşe sahip olanların arasında bulunan Elmalılı Hamdi Yazır, Hz. Peygamberden rivayet edilen bir hadisin⁶² işaret ettiği vechile, onun miraçta kâinatın mukadderatının nasıl işlediğine dair müşahedeyi tecrübe ettiği bir makama ulaşmış olmasını yukarıda sözü edilen ayetle ilişkili görmekte, bu konuda “Ayrıca, “*âyetel-kübra*”, “*el-kübra*”nın takdirinde “en büyük âyet” demek olduğunu ve sözün akış tarzının da Muhammedî makamın açıklaması hakkında bulunduğunu kabul ederek sözü edilen en büyük âyetlerin, Muhammed’e verilen hakikatler olduğunu düşünüyoruz. Çünkü hangisi kastedilirse edilsin, âyetlerin en büyüğünün, ya da âyetlerden en büyüğünün Peygamber’de tecelli etmesinde asla şüphe yoktur.”⁶³ görüşünü dile getirmektedir.

4- Hz. Musa İlgili Ayette Geçen “Ayetü'l-Kübrâ” İfadesinin Anlamı

Yukarıda zikredilen ifadenin Kur’an’da iki yerde geçtiğinden söz etmiş, Hz. Peygamberle ilgili ayeti incelemiştik. Şimdi de aynı kavrama Hz. Musa hakkında geçtiği yerdeki⁶⁴ yüklenen anlamları inceleyelim:

a- Yed-i Beyzâ mucizesi⁶⁵: Hz. Musa’ya verilen mucizelerden biridir. O elini koynuna sokup, tekrar çıkarttığında bütün kusurlardan arınmış bir şekilde değişikliğe uğradı.⁶⁶

b- Âsâ mucizesi ⁶⁷ : Hz. Musa’nın elinde taşıdığı, hayvanlarına ağaçlardan yaprak döktüğü esasının, sihirbazların yaptığı büyüğü yutarak etkisiz bırakacak şekilde bir mucizeye dönüşmesidir.⁶⁸

c- Firavun ve kavminin helaki⁶⁹: Hz. Musa’nın Mısır’dan çıkışıyla onu takibe koyulan Firavun ve ordusunun Kızıldeniz’de boğulmasıdır.⁷⁰

Ayette geçen “Ayetü'l-Kübrâ” ile ilgili ele alınan yaklaşımlardan hareketle kesin bir sonuca varılamadığı görülmektedir. Yukarıda verilen anlamların da ikna edici bir içerikte olmaması bizi farklı anlamlar arayışına sevk etmektedir. Bir kısım müfessir, ayetin yakın bağlamını dikkate alarak

⁶² İbn Abbas’tan gelen bir rivayette Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: “Sonra göğe yükseltildim tâ ki öyle bir makama çıktım ki orada kalemlerin gıcırtilarını duyuyordum.” Yani bir makama, bir seviyeye çıkarıldım ki kâinatın mukadderatının nasıl cereyan ettiğine muttali oluyordum. “Müslim, İman 263, Buhari, Salât 1, Hac 76, Erbiya 5.

⁶³ Yazır, *age.*, VII, 4588-4589.

⁶⁴ لَدْرِيكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى “Sana en büyük ayetlerimizden (birini daha) gösterelim diye.” Taha 20/23.

⁶⁵ Sa’lebi, *age.*, IV, 204.; Semani, *age.*, II, 629; Alusi, *age.*, IX, 264.; Kurtubi, *age.*, XI, 191.

⁶⁶ Taha 20/23.

⁶⁷ Razi, *age.*, VIII, 30; Şevkani, *age.*, 906.

⁶⁸ Taha 20/ 17-21, 69.

⁶⁹ Tabersi, *age.*, VII, 13.

⁷⁰ Taha 20/78; Şuara 26/63-68.

bunun Yed-i Beyzâ olduğunu söylerken, bir kısmı da bu tevilin aklen uygun olmadığını savunmaktadır. Şöyle ki; eğer ayette geçen en büyük ayet, Yed-i Beyzâ olsaydı, bunun âsâdan daha üstün vasıfta olması gerekirdi. Çünkü "yed"de sadece renk değişikliği olurken, "âsâ"da renkle birlikte, yapısal değişiklik, canlılık, hareket ve organlara sahip olma gibi haller mevcuttur. Bu durumda âsâ mucizesi en büyük ayet kabul edilmelidir.⁷¹ Ne var ki ayetin siyak ve sibakını incelediğimizde bu yaklaşımların pek de uygun düşmeyeceği aşikâr olmaktadır. Bu ifadenin geçtiği ayette önce âsâ mucizesine, ardından da Yed-i Beyzâ'ya yer verilmiştir. Ancak dikkatten uzak tutulmaması gereken birkaç husus mevcuttur. Âsâ ve yed mucizesinin zikredilmesinin ardından, zaten "ayeten uhrâ" ifadesi geçmekte ve her ikisinin de birer mucize olduğu dikkatlere sunulmaktadır. Bu durumda "Ayeten uhra" yani yed mucizesinin ardından zikredilen "âyâtina'l -Kübrâ" ibaresi başka bir olağan dışı olayı anlatmış olmalıdır ki o da, bu iki mucizenin dışında ve fakat onlardan daha büyük delile işaret etmektedir.⁷² Bazı müfessirler yukarıda geçen ifadeyi "ayetlerimizden en büyüğünü göstermemiz için..." şeklinde anlamışlardır.⁷³

5-İki Ayette Geçen "Ayetü'l-Kübrâ"nın Bir Başka Açıdan Değerlendirilmesi

Bu ifadenin yalnızca iki peygamber için kullanılması, bizi diğer peygamberlere verilmeyen veya onlar hakkında kullanılmayan bu kavramın, her iki elçinin ortak bir yönünden hareketle yorumlamaya sevk etti. Şöyle ki; Hz. Musa Allah'ı görmeyi murat etmiş, ancak bu isteğinin bir başka cepheden şahit olduklarıyla karşılık bulması üzerine pişmanlık duymuştu.⁷⁴ Bazı müfessirlerin, Hz. Musa'nın talebinin beklediği şekilde karşılanmamasının Allah'ın görülmesi ile ilgili olumsuz yaklaşımlara dayanak teşkil etmeyeceğini, aksine Hz. Musa gibi ulu'l-azm bir peygamberin Allah'tan abes bir istekte bulunmasının imkân dışı olduğunu belirterek⁷⁵, ru'yetin mümkün olabileceği yönünde bir kanaate sahip oldukları görülmektedir. Hz. Peygamberin Ebu Zer kanalıyla gelen bir hadisinde⁷⁶, Allah'ın nurunun tecellisi karşısında dünya gözüyle onun görülmesinin mümkün olmadığı gerçeği, Hz. Musa'da olduğu gibi dağa tecelli eden Allah'ın nurunun gözün görme melekesinin kapasitesinin çok üstünde olması hasebiyle baş gözüyle görmede bir perde

⁷¹ Razi, *age.*, VIII,30;Şevkani, *age.*,906.

⁷² Tabersi, *age.*, VII,13.

⁷³ Tabersi, a.y.; Hasan Basri Çantay, „Suat Yıldırım, Ali Bulaç, ayete bu şekliyle meal vermişlerdir.

⁷⁴ Araf 7/ 143.

⁷⁵ Kadı İyaz, *age.*,s.172..

⁷⁶ Müslim, İman 291.

oluşturduğu ifade edilebilir.⁷⁷ Her iki peygamberde görme açısından aynı sonuç meydana gelmesi, sözü edilen tabirin seyirden çok, müşahede etme, olaya vakıf olma, sonucu kavrama, tecrübeyi yaşama ve ortamı gözlemleme anlamıyla değerlendirilmesi yolunu açmaktadır. Bizce, bu kerte “Ayetü’l-Kübrâ”nın her iki peygamberin vasıtasız Cenabı Allah’la konuşması⁷⁸ ve o esnada şahit oldukları ortam olarak algılanması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Çünkü her iki peygamberin görevleri çerçevesinde yaşadığı tecrübeler içerisinde en önemli yeri Allah ile vasıtasız kelam etme almaktadır. Kadı İyaz’ın ifadesine göre bu durum her iki elçinin makamını yükseltmiş olup, Hz. Musa’yı yedinci kat semâya, Hz. Muhammed’i de kalemlerin gıcirtısını duyacak kadar yükseklerle çıkartmıştır.⁷⁹ Özellikle Hz. Peygamberin göklere seferi ve semanın katmanlarını bir bir geçerek varlıkların ulaşamayacağı merhaleye ulaşması esnasında karşılaştığı harikulade gerçekler, aslında birer geçit mahiyetinde olup, bunların zirvesini Allah’la mülaki olma teşkil etmektedir. Kanaatimizce şahit olduklarının en büyüğü de budur. Nitekim Hz. Peygamberin miraç yolculuğu sırasında müşahede ettiği pek çok ayetin zikredilmesinin yanında “en büyüğü”ne özellikle vurgu yapılması bizi bu seyahatin temel amacına yöneltmekte, hiçbir olayın Allah’a mülaki olmaktan daha önemli olamayacağı gerçeğini ifade etmektedir. Buradan hareketle sözü edilen ifadenin geçtiği ayete “...rabbinin ayetlerinden en büyüğünü gördü.”⁸⁰ şeklinde anlam vermenin daha uygun olacağı kanaatini taşımaktayız. Bu durumda her iki peygamberin Allah ile vasıtasız konuşması sırasında gördüğü ortam ve şahit oldukları söz konusu ifadenin kapsamını da belirlemiş olmaktadır.

⁷⁷Ebu Musa el-Eş’ari kanalıyla gelen bir hadiste Peygamberimiz Allah’ın görülmesini engelleyen bir nur bulunduğunu, şayet bu olmasaydı onun azamet ve celalinin gördüğü her varlığı yakıp kül etmiş olacağını bildirmiştir. (Müslim İman 293.)

⁷⁸ Nisa 4/164. İbn Abbas, İbn Mesud ve Eşari Peygamberimizin aracısız konuştuğunu söylemişlerdir. (Kadı İyaz, *age.*, s.175). Ayette Allah’ın kendisini göremeyeceğini bildirmiş, fakat kendisiyle doğrudan konuşamayacağını söylememiştir. (Mevdudi, *age.*, VI,20).

⁷⁹ Kadı İyaz, *age.*, s.176.

⁸⁰ Ayetin dilbilimsel yönden tahlili ile ilgili verilen bilgilere dayalı olarak farklı anlamların verildiği görülmektedir. Türkçe meallerde de bu değerlendirmeler doğrultusunda farklı anlamlara rastlanmaktadır. Örnekler için bkz. “...Rabbinin ayetlerinden en büyüğünü...” (Yazır, Suat Yıldırım, Bulaç, Şaban Piriş), “...Rabbinin en büyük ayetlerinden bir kısmını..” (Diyabet, Bilmen, Çantay, Yavuz, Ateş, Öztürk, Feyizli), “...Rabbinin en büyük ayetlerini..” (Celal Yıldırım, Ali Küçükler).

Sonuç

İnsan aklı varlık âleminde cereyan eden her olayı kavramaya muktedir görünmemektedir. Allah'ın kudret ve şanını gösteren deliller içerisinde her insanın kavrama kapasitesine uygun olanları olduğu gibi, ancak ilmi birikime sahip kimselerin künhüne vakıf olabilecekleri ayetler de bulunmaktadır. Bir de bunların dışında kalan özel bilgi ve müşahedeye dayalı olanları mevcuttur. Bu alan sadece peygamberlere ait olup, onlar arasında bile farklılıkların bulunduğu görülmektedir. Ayrıca hiçbir insan cinsinin vakıf olamadıklarını hesaba katarsak, ayetlerle dolu bir âlemin içerisinde akıllara durgunluk verecek derecede bir işleyişin varlığı anlaşılır. Bu bağlamda çalışmamıza konu olan iki peygamberin müşahede ettiği harikulade olayların, ayırt edici bir ifade ile anlatılmasının ardında ne gibi bir mana zenginliğinin bulunduğunu açıklamaya gayret ettik. Buna göre, her iki elçinin hususiyetinden hareketle "Ayetü'l-Kübrâ" kavramına bir anlam yüklemenin daha isabetli olacağını düşünerek, Allah ile perdesiz ve engelsiz mükâleme ve o esnada şahit olunan iç ve dış tecrübenin müşahede edilmesi şeklinde bir yoruma ulaşmanın daha uygun olacağını söyleyebiliriz. Nitekim Hz. Musa ve Hz. Muhammed dışında doğrudan Allah'la mülaki olmayı tecrübe eden ve O'nun nuru ile karşılaşan başka bir peygamberin bulunduğu yolunda bir habere rastlanmamaktadır veya en azından açık bir delil mevcut değildir. Bu da gösteriyor ki, bir beşerin Allah ile bizim mahiyetini bilemeyeceğimiz derecede yakın bir görüşme tecrübesini yaşaması elbette çok büyük bir olaydır. Bu da ayetlerin en büyüğü olacaktır.

Kaynakça

- Akdemir, Hikmet, "Taberi'ye Göre Ru'yetullah Meselesi" *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, s. III, 7-26.
- Alusi, Ebul-Fadl Şihabuddin Seyyid Mahmud, *Ruhu'l-Meani*, Darul-Fıkr, Beyrut, 1997.
- Azimli, Mehmet, "İsra ve Miraç Olayları üzerine Bazı Mülâhazalar" *Bilimname XVI*, 2009/1, 43-58.
- Balcı, İsrail, "Hz. Peygamber'in Cebrail'i Görmesinin Allah'ı Gördüğü İddialarına Dönüştürülmesi" *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011, sayı: 31, 61-93.
- Baltacı, Burhan, "Yunus 10/26. Ayette Yer Alan "Ziyade" Kelimesinin "Ruyetullah" Olarak Anlaşılmasında Ehl-i Sünnet İnancının Etkisi" *Dini Araştırmalar*, Cilt: 8, s. 24, 293-304.
- Beydavi, Nasıruddin Ebu Said Abdullah, *Envarut-tenzil ve esaru't-te'vil*, Daru sader, Beyrut 2001.

- Buhari, Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-sahih*, İstanbul, ty.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'anı Hakim ve Meali Kerim*, İstanbul,1984.
- Davudoğlu, Ahmed, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Sönmez neşr., İstanbul.
- Demirci, Mehmet, "Hakikat-i Muhammediyye" ,*DİA*, İstanbul, 1997, XV.
- Demirci, Muhsin,*Tefsir Terimleri Sözlüğü*,İFAV yay.,İstanbul,2011.
- Derviş, Muhyiddin, *İ'rabu'l- Kur'anı Kerim ve Beyanuhu*,Daru İbn Kesir, Beyrut, 2009.
- Ebussuud,*İrşadu Akli's-Selim*,Daru İhyai Turasi'l- Arabi,Beyrut,1990.
- ed-Dimeşki, Muhammed b.Salih, *Peygamber Külliyyatı* (çev.Ebubekir Sifil), Ocak yay.,ty.
- el-Hanefi, Isamüddin İsmail b. Muhammed, *Haşiyetü Konevi ala Tefsiri İmam Beyzavi*, Darul Kütübü'l- İlmiyye, Beyrut, 2001.
- el-İsfahani, Rağib Ebu Kasım Hüseyin b. Muhamed, *el-Müfredat fi Garibi'l- Kur'an*, Mektebetü Mustafa el-Babi el-Halebi, Mısır, 1961.
- el-Kurtubi, Ebu Abdullah,*Camiu li Ahkami'l-Kur'an*,Darul-Fikr,ty.
- el-Meraği, Ahmed Mustafa, *Tefsiru'l- Meraği*,Tefsiru'l- Meraği,Daru İhyai Turasi'l- Arabi,Beyrut,ty.
- en-Neysaburi, Mahmud b. Ebu Hasan, *İ'cazü'l- Beyan an Meani'l- Kur'an*, Daru'l- Garbi'l- İslami,1995.
- es-Sa'lebi, Ebu İshak Ahmed b.Muhammed b. İbrahim , *El- Keşf ve'l- Beyan fi Tefsiri'l- Kur'an*,Daru'l- Kütübü'l_ İlmiyye,Beyrut,ty.
- es-Sem'ani, Ebu Muzaffer Mansur b. Muhammed, *Tefsiru Semani*,Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye, Beyrut, 2010.
- es-Suyuti, Abdurrahman Celalettin, *Dürri'l-Mensur fi Tefsiri'l-Me'sur*, Daru'l- Fikr, Beyrut, 1993.
- eş-Şibrini, Muhammed b. Ahmed,el Hatib,*Siracü'l-Münir*, Daru'l -Kütübü'l - İlmiyye, Beyrut 2004.
- et-Tabersi, Ebu Ali Fadl b. Hasan, *Mecmeu'l- Beyan fi Tefsiri'l- Kur'an*, Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye, Beyrut, 1997.
- Hazin, Alaaddin Ali b.Muhammed b. İbrahim el-Bağdadi,*Lübabü't-Te'vil fi Meani't-Tenzil*, Mektebetü'l- İslamiyye, 1948.
- İbn Aşur, Muhammed Tahir, *Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir*,Müessesetü Tarih, Beyrut, ty.
- İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdulhak el Endülüsi, *el- Muharraru'l- Veciz fi Kitabi'l- Aziz*,Daru İbn Hazm, Beyrut, 2002.
- İbn Huzeyme, *et -Tevhid*, Riyad,1994, I, 308.

- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Daru Yusuf, Beyrut, 1983, IV, 227.
- İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed, *Lisanü'l-Arab*, neşru edbi'l-havze, Kum, 1405/1363.
- İbn Teymiyye, *Rü'yetullah* (çev. Heyet), Tevhid yay., İstanbul.
- İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan* (çev. Süleyman Ateş) Yeni Ufuklar neşr., İstanbul.
- Kadı İyaz, *eş-Şifa*, Şirketü Dari Erkam b. Erkam, Beyrut.
- Kandemir, M. Yaşar, *Şifa-i Şerif Şerhi*, Tahlil yay., İstanbul, 2012.
- Küçükler, Ali, *Kur'anı Kerim'in İzahlı Meali*, Anıl Matbaacılık, Ankara, 2012.
- Mevdudi, Ebu'l-Ala, *Tefhimü'l-Kur'an*, İnsan yay., İstanbul, 1991.
- Müslim, el-Camiu's-Sahih, İstanbul, ty.
- Nesefi, Tefsiru'n-Nesefi, Pamuk yay., İstanbul, ty.
- Nevevi, Yahya İbn Şeref, *Sahihu Müslim bi-Şerhi'n-Nevevi*, Daru'l-Fikr, 1981.
- Razi, Fahreddin, *Mefatihul-Gayb*, (Tefsirul kebir), Daru'l-Fikr, Beyrut, 2005.
- Savi, Ahmed el-Meliki, *Haşiyetü Savi*, Darul fikr, 1988.
- Sofuoğlu, Mehmet, *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*, Ötüken yay., İstanbul, 1988.
- Şevkani, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Kadir*, Darul marife, Beyrut 2007.
- Tabatabai, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Daru İhyai Turasi'l Arabi, Beyrut, 2006.
- Vajda, Georges, "Allah'ın Görülmesi (Rü'yetullah) Meselesi" (Çev. Sabri Hizmetli) *Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.XXV, 369-393.
- Vehbe Zuhayli, *Tefsiru'l-Vasit*, Daru'l-Fikr, Dimeşk, 2000.
- Yavuz Yusuf Şevki; Çetin Abdurrahman, "Ayet" *DİA*, İstanbul, 1997, IV.
- Yazır Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul.

